

**BIOETICA SOCIALĂ ÎN CREAȚIA ȘTIINȚIFICĂ A
PROFESORULUI UNIVERSITAR, ACADEMICIANULUI
TEODOR N. ȚÎRDEA**

Ion Banari, dr. în filos., lector universitar

Vitalie Ojovanu, dr. hab. în filos., conf. univ., șef catedră

Catedra de filosofie și bioetică, Universitatea de Stat de Medicină
și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, Chișinău, R.Moldova

ion.banari@usmf.md

vitalie.ojovanu@usmf.md

*SOCIAL BIOETHICS IN THE SCIENTIFIC CREATION OF
UNIVERSITY PROFESSOR, ACADEMICIAN TEODOR N. TIRDEA*

The scope of the researches of the university professor Teodor N. Țirdea marked the domestic and foreign philosophical thinking in the last decades. Moreover, he offered various studies and debates that had as their object of investigation changes and social phenomena to which only philosophy could give meaning to the contemporary existential climate. One of the many concerns of the scholar is the concept of social bioethics. We believe that this approach to the problems of life ethics was established by the bioethicist out of the desire and concern for future generations, to have a methodological tool that would evaluate the nature and moral perspective of new processes and social changes, so as not to be vulnerable or unprepared for the future.

Amplourea cercetărilor a doctorului habilitat în filosofie, profesorului universitar Teodor N. Țirdea a marcat în ultimele decenii gândirea filosofică autohtonă și de peste hotare. Mai mult, a oferit diverse studii și dezbateri ce au avut ca obiect de investigație o serie schimbări și fenomene sociale la care doar filosofia le putea contura sens și înțeles, mai ales în climatul existențial contemporan. Una din multele preocupări ale savantului este conceptul de bioetică socială. Considerăm că această direcție de abordare a problemelor eticii viului a fost constituit de bioetician din dorința și grija de viitoarele generații, de a avea un instrumentar metodologic ce ar evalua natura și perspectiva morală a noilor procese și schimbări sociale, pentru a nu fi vulnerabili sau nepregătiți pentru viitor.

Teodor N. Țârdea expune conținutul noțional al bioeticii sociale în câteva faze. **În prima**, prezintă câteva precizări conceptuale și epistemologice ce susține intenția și dorința de a delimita, de a defini și stabili statutul, obiectul de studiu și specificul problemelor bioeticii sociale, în cadrul cunoștințelor bioetice. Una ar fi procesele și schimbările societății actuale, respectiv ritmul și tempoul dezvoltării problemelor globale ale contemporaneității, a tehnologiilor avansate planetare (informaționale, umaniste, umanitare, biologicogenetice, nanotehnologiile etc.), ce generează o multitudine de „cunoștințe periculoase”, care în interpretarea noastră determină o serie de vulnerabilități unor grupuri sociale. Aceste consecințe negative pentru omenire necesită a fi prognozate și anticipate, analizate și evaluate din punct de vedere sociobioetic [1]. Faptul prezentat „va permite societății să implementeze în practica biomedicală instrumentarele și mecanismele cu un caracter moral, juridic și aplicativ-metodologic, să le folosească mai efectiv în scopul modernizării și transformării paradigmatelor contemporane ale sănătății, creării condițiilor de umanizare și umanitarizare a acesteia” [2]. Tot la această etapă, devine necesară următoarea concretizare susținută de filosof, și anume, literatura filosofico-științifică propagă conceptele „filosofie socială” și „sociocognitologie”, „biologie socială” și „medicină socială”, „cibernetică socială” și „informatică socială”, „informație socială” și „entropie socială”, „memorie socială” și „memorie biologică” etc., raționamente care tot mai des și eficient sunt folosite în activitatea practică. Respectiv, prin analogie, noțiunea de *bioetică socială*, poate să fie „introdusă în aparatul conceptual al științei contemporane (și în filosofie), concept care ar reflecta într-un mod mai adecvat și specific conținutul uman al cunoștințelor bioetice, esența și manifestarea specifică a unor fenomene sociale neobișnuite, mai întâi de toate, în domeniul sănătății publice, cum ar fi homosexualitatea, sterilizarea, incestul, sadomasochismul, stigmatizarea etc., precum și gradul lor de bioetizare, nivelul de adaptare sociocultural al bioeticii la tradițiile moral-religioase și la normele juridice în diferite fragmente ale realității sociale” [3]. Prin aceasta Teodor N. Țârdea nu pretinde la întrebuițarea noțiunii asemenea celor existente, dar înaintea o orientare nouă (sociobioetica) cu scopul de a „evidenția problema, a cărei profunzime ne-ar convinge în caracterul justificat (sau nejustificat) al acestui fenomen științific neobișnuit, care până acum, ... practic nu a fost folosit, dar care trebuie să fie implementat, pentru că așa o cere strategia de supraviețuire a civilizației contemporane, activitățile umane cotidiene în

lumea biomedicală și în sistemul sănătății publice” [4]. **A doua fază** cuprinde probleme ale definiției bioeticii sociale în scopul stabilirii statutului științific al acesteia. În înțelesul nostru acest fenomen social neordinar reprezintă un instrumentar metodologic, iar definirea ei este una decisivă. Astfel, de la bun început, autorul constată, că bioetica socială, nu cercetează manifestarea și impactul subiectelor analizate în cadrul său ca o latură socială sau ca o componentă a eticii viului. Atunci survine interogația: care latură a bioeticii poate fi considerată sociobioetică? Răspunsul nu este atât de evident, după cum ar părea la prima vedere, în plus, devine dificil, poate chiar imposibil, atunci când trebuie să specificăm respectiva dilemă. Un lucru este cert că bioetica în sens potterian este o știință a supraviețuirii, care „trebuie să fie nu doar o știință, dar o nouă înțelepciune, care ar reuni cele mai importante și necesare elemente – cunoștințele biologice și valorile umane” [5]. Mai târziu, V.R. Potter, într-o altă lucrare semnalează că „actualmente este necesară înțelepciunea (precum forța fizică în trecut) pentru a ne menține în perioada tranziției de la epoca A la epoca B și a supraviețui în epoca B (adică în viitor) și acest fapt reprezintă o problemă de importanță practică. De aceea trebuie să apreciem metodele care contribuie la sporirea înțelepciunii, de asemenea crearea unor fundamente ale comportamentului prin care oamenii se vor comporta de așa manieră „ca și cum” ei ar fi înzestrați cu înțelepciune” [6]. Respectiv, continuând raționamentul, bioetica se concepe ca „o orientare a culturii spre utopiile mai vitale cu scopul de a supraviețui” [7], ceea ce pentru umanitate marchează necesitatea de „asigurare a unui mediu ambiental în care reprezentanții tuturor raselor vor putea să-și dezvolte capacitățile lor individuale; să descopere ceva nou; să supună unui cercetări critice, să păstreze și să transmită cunoștințele, înțelepciunea și valorile ce garantează supraviețuirea generațiilor actuale și viitoare, cu sporirea calității vieții și păstrarea demnității umane” [8]. Tot în această fază se concretizează și metodologia care întemeiază statutul și obiectul de studiu al bioeticii sociale. Încercarea filosofului de a rezolva această problemă într-o manieră tradițională „prin diferențele de specie și de gen, pentru că sociobioetica în mod inerent, prin statutul său nu este genul (tipul) de etică biologică, evidențiată pe baza unor criterii formale, clar definite (sau atribute)” [9] este imposibilă. Statutul bioeticii sociale, pentru Teodor N. Țirdea este altul, nefiind asociat cu metoda tipologică (tradițională) de clasificare a fenomenelor (sistemelor). O astfel de abordare în vederea identificării esenței fenomenului cercetat, a obiectului său de

studiu din punct de vedere metodologic ar fi simplistă, poate chiar primitivă și nu permite să i se dezvăluie profunzimea, caracteristicile, specificul, precum și să i se determine câmpul de probleme ce intră în aria acesteia, locul și rolul ei în spațiul sănătății publice și a societății în general. În acest caz, cercetătorul caută variante mai flexibile, cu scopul de a determina statutul și obiectul de studiu al bioeticii sociale, precizând conținutul specific al acesteia. De exemplu, în baza acestor metode nestandarde ar fi posibil de a fixa esența conceptului, ceea ce ar permite elucidarea caracteristicilor sale specifice, cum ar fi: interdisciplinaritatea și subtilitatea, caracterul de sistem complex și de destinație aparte, structura socioculturală centaurică etc., luându-se în considerare faptul că aceasta reflectă fenomene complexe și contradictorii ale lumii moderne. Cele din urmă (contradicțiile), de regulă, sunt legate, pe de o parte, de caracteristicile morale ale oamenilor cu comportament negativ, cu tradiții și obiceiuri arhaice diverse în diferite regiuni ale lumii, iar, pe de altă parte – cu noile descoperiri în domeniul științei și tehnicii, cu evaluarea lor morală.

Forma și conținutul conceptual al acestor două faze permit dezvoltarea esenței statutului și obiectului de studiu al bioeticii sociale. Iar, momentul-cheie, în opinia savantului, devine necesitatea găsirii unor nuanțe specifice în procesele ce au loc în momentul „ciocnirii” (intersecției) sociumului și a cunoștințelor bioetice, în interacțiunea sociosferei cu principiile morale (norme și reguli) ale eticii biologice. În zona de contact al acestora se produce un efect sistemico-sinergetic, deci apar fenomene noi de o natură deosebită, care așteaptă să fie cercetate. Astfel, la Profesorul Teodor N. Țirdea identificăm idei precum că societatea și bioetica, fiind sisteme deschise, neliniare, neechilibrate și autoorganizate, interacționează mereu și se autoinfluențează. *Pe de o parte*, societatea se bioetizează treptat, tot mai mult se socializează sub influența cunoștințelor bioetice, iar, *pe de altă parte*, etica cu prefixul „bio”, contactând cu societatea și cu membrii ei, sub influența tradițiilor și obiceiurilor, dogmelor religioase și particularităților naționale etc., tot mai mult se adaptează la segmentele sociosferei, adică se acomodează sociocultural la valorile spirituale ale comunității, la normele morale și chiar juridice ale unui anumit stat sau regiune a lumii etc. Asistăm aici la apariția și formarea a două procese noi, neordinare, reciproc opuse de natură socioculturală – *bioetizarea societății și adaptarea bioeticii*, care trebuie studiate în mod detaliat, pentru a identifica tendințele

apariției și dezvoltării lor, pentru a găsi modalitatea de evaluare a acestora și chiar a fi măsurate cantitativ.

În a **treia fază** descrie mecanismul de aplicare a acestor două procese - *bioetizarea societății și adaptarea bioeticii*. Respectiv, pentru filosof, bioetizarea societății și adaptarea eticii biologice, fiind niște procese socioculturale noi și neordinare, sunt caracterizate prin indicatori calitativi și cantitativi. Este dificil, poate chiar imposibil, susține bioeticianul, să determinăm exact raportul lor, care variază în mod constant de la o țară la alta, de la o regiune la alta, de la o perioadă istorică la alta, de la o confesie religioasă la alta etc. Până în anii 70 ai sec. al XX-lea, când influența problemelor globale asupra dezvoltării durabile (socionaturale) a societății era aproape de zero, predominau, desigur, indicatorii calitativi ai acestor fenomene, care împreună cu caracteristicile cantitative erau ne semnificative. Criza antropoinvironmentală globală a sporit „arealul de activitate” atât a bioetizării societății, cât și a adaptării bioeticii, a multiplicat factorii calitativi care influențează dezvoltarea durabilă și a minimalizat factorii cantitativi. Maximizarea factorilor bioetici calitativi în strategia de dezvoltare socionaturală prin minimizarea celor cantitativi reprezintă o problemă bioetică complicată în contextul elaborării strategiei de supraviețuire a omenirii. Această problemă nu poate fi rezolvată fără studierea și modelarea preliminară a rolului și locului paradigmelor informaționale, intelectuale și noosferice în strânsa lor relație de interacțiune cu factorii bioeticii [10] în procesul de constituire a unui astfel de concept teoretic.

Acest aranjament rațional îl face pe savant să înainteze întrebarea, care ar fi esența noțiunii de *bioetizare* a segmentelor sociosferei? Bioetizarea, susține Teodor N. Țârdea, devine o sursă nelimitată, deoarece nu are tendințe să scadă datorită particularităților conținutului său ideal. Cu toate acestea, nu este corect să ne imaginăm că sporirea cantitativă, dar și calitativă, a conținutului fenomenului de bioetizare a societății este doar un proces de acumulare continuă a unor „unități” invariabile (neschimbătoare) de informație bioetică (norme, reguli, principii morale). Acumularea, într-adevăr are loc, dar nu printr-un proces pur cumulativ, adică pe parcursul transformării atât a informației bioetice stocate, cât și a celei primite și produse (în general, aceasta are loc sub forma diverselor interpretări ale fenomenelor biomedicale și biosociale, inclusiv evaluarea morală a cercetărilor științifice), dar într-un alt aspect. Acesta este, mai degrabă, modelul de „modificare (transformare) bioetică a sociumului”, unde informația

bioetică din nou produsă, recepționată și prelucrată nu doar se adaugă la cea depozitată (stocată), dar în mod substanțial o înnoiește și o generalizează în conformitate cu tradițiile fragmentului realității sociale existente, cu tezaurul moral și religios al acestuia, cu legile de ordine și de drept ale statului respectiv. În opinia bioeticianului, informația morală este cea mai importantă pentru bioetizarea societății, al cărei conținut îl constituie principiile și legile, normele și regulile sale, precum și tehnologiile planetare scientofage, cu scopul de a le difuza în spațiul social. Pe baza acestora se desfășoară procesul de „implantare” a eticii biologice în viața societății, provocând aici diferite tipuri de efecte pozitive și negative (consecințe), care, luate împreună, de asemenea, se încadrează în fenomenul de bioetizare. Cu toate acestea, bioetizarea nu poate fi interpretată doar în mod instrumentalist. Mai mult, pentru teoretician, o asemenea abordare pentru identificarea esenței sale se va pomeni doar mecanicistă, ce va reduce analiza bioetizării numai la partea tehnică a sa, adică la influența formală a eticii biologice asupra societății.

Astfel, teza pe care o împărtășește cercetătorul cu referire la acest aspect, descrie bioetizarea ca fiind o activitate axată pe implementarea principiilor metodologice și a imperativelor, normelor și regulilor bioeticii în mediul social, cu toate consecințele ce reies din aceasta [11]. În procesul sistemico-activațional de bioetizare interacționează toate componentele activității, adică subiectul, obiectul, mijloacele, necesitățile, condițiile, scopurile, rezultatele etc. Apariția și implementarea diferitelor cerințe (standarde și nestandarde) și principii ale eticii biologice în sociosferă, în lumea biomedicală, conduce la modernizarea și chiar transformarea întregului sistem de activitate a omului, cum ar fi cea biomedicală, științifică, de cercetare, tehnologică, informațională privind ingineria genetică etc., în care „se înscrie” bioetica. Elementele revoluționare care cauzează schimbări radicale în mediul social sunt noile mijloace de activitate, obiectivele, condițiile și rezultatele bioetizării, care, în cele din urmă, în comun acord cu adaptarea eticii biologice la socium, contribuie în mod decisiv la constituirea bioeticii globale [12].

Analiza definiției bioeticii sociale, statutul acesteia, obiectul de studiu și spectrul de probleme din punctul de vedere al abordărilor activațional-sistemice și sinergetice, trebuie să ia în considerare nu doar impactul permanent al cunoștințelor bioetice asupra societății, dar, așa cum s-a menționat anterior, și efectul advers al sociumului asupra eticii biologice

– *adaptarea acesteia*. Faptul nominalizat este un alt aspect important în procesul de studiere a obiectului sociobioeticii, a esenței acestui fenomen social. Important devine faptul că însăși bioetica, în rezultatul acestei interacțiuni suferă modificări esențiale profunde, uneori schimbând radical traiectoria evoluției sale. Adaptarea (acomodarea) la nivelul sociocultural este determinată, întâi de toate, de natura activă și energică a indivizilor. În societate, cea din urmă (natura activă) este determinată de scopul activității, de necesități și condiții, de normele și regulile sociale și moral-culturale, de modalitățile de realizare a acestora și de sancționarea pentru abaterea de la aceste imperative. Aici vorbim despre acomodarea cunoștințelor bioetice, adică despre adaptarea lor la percepția unei anumite părți a omenirii, iar în cazul în care ca obiectiv este pusă noosferizarea societății, atunci de către întreaga populație a planetei. Desigur, principiile și regulile morale ale bioeticii au purtătorii lor - oamenii, inclusiv savanți, filosofi, teologi, lideri religioși, practicieni ș.a. Din această cauză, când expunem adaptarea bioeticii, trebuie să luăm în calcul și intersectarea punctelor de vedere ale acestor persoane cu conceptele și tradițiile morale existente în anumite fragmente ale sociumului, pe care dorim să le bioetizăm. Prin urmare, la nivelul relațiilor umane, adaptarea este identificată cu capacitatea unor oameni de a dialoga cu alții și, de asemenea, de a se înțelege și de a se interpreta reciproc, în loc să se respingă [13].

În final evidențiem câteva variante de interacțiune adaptivă a bioeticii și societății și, totodată, să minimalizăm perioada de acomodare, întâlnite în lucrările lui Teodor N. Țîrdea: (1) *actualizarea* conținutului bioeticii, adică cerințele sale etice se modifică în funcție de normele și regulile morale ale fragmentului concret al realității sociale, atunci când partea etico-morală a acestuia rămâne neschimbată, tradițională și nu suferă nici o transformare; (2) *subordonarea* fragmentului realității sociale la cerințele morale ale cunoștințelor bioetice, care, la rândul lor, nu se schimbă, ci se modifică, chiar, de regulă, transformă temeliile tradiționale și regulile bioetice ale sociumului dat. De exemplu, bioetica contemporană nu se reduce la etica Pământului sau la etica aplicativă și nici la etica medicală, etica sănătății, etica ecologică, etica invairomentală, etica deontologică, dar le include pe toate în structura sa ca părți componente. Fiind, în același timp, metodologie și ideologie a medicinei contemporane și un mod specific de viață, ea nici nu interzice nimic și nici nimic nu permite, dar recomandă și atrage atenția societății asupra aspectelor morale ale problemelor ecologice și bi-

omedicale, ale biotehnologiilor, asupra acțiunilor științei și tehnicii legate de posibilele amenințări ce pun în pericol viața pe Pământ și sănătatea umană. Ideologia (și metodologia) bioeticii, fiind mai conservativă, ține sub scopul său moral acele metode ale științei și practicii, noi tehnologii, care nu contribuie la dezvoltarea unei strategii adecvate pentru o dezvoltare durabilă a civilizației moderne și pentru o îmbunătățire a calității vieții individului; (3) *respingerea, ostilitatea* – nu este doar o subordonare (cucerire) a sociumului față de principiile morale vechi, ci o schimbare creativă, constructivă și radicală a acestuia, prin care cunoștințele bioetice noi renunță la scopurile general-recunoscute, nu reacționează brusc, dar propun scopuri noi și folosesc o metodologie nouă, noi modalități de atingere a acestora, ce corespund cerințelor strategiei contemporane de dezvoltare inofensivă a civilizației actuale.

Referințe bibliografice

1. Цырдя Т. Статус, предмет и проблемное поле социальной биоэтики: методологический анализ. В: Биоэтика. Федеральный научно-практический журнал. Волгоград, 2012. № 1, с.5-11; Цырдя Т. Проблема дефиниции социальной биоэтики: методологические аспекты. В: Актуальні питання сучасної біомедичної етики та деонтології. Матеріали Науково-практичного семінару 14 жовтня 2011. Київ: НАНУ, 2011, с.35-39.
2. Bioetică: repere teoretico-metodologice. Chișinău: CEP „Medicina”, 2015, p.37.
3. Țirdea T. Fenomenul «gender» în vizorul bioeticii sociale : analiză teoretico-metodologică. În: Sănătatea, medicina și bioetica în societatea contemporană: studii inter și pluridisciplinare. Materialele Conferinței Științifice Internaționale, 16-17 nov. 2018. Chișinău: CEP „Medicina”, 2018, p.8-16; Țirdea T. Bioetică: repere teoretico-metodologice. Chișinău: CEP „Medicina”, 2015, p.38.
4. Țirdea T., Banari I. Methodological and conceptual ambiguities in the interpretation of social bioethics: findings and details. In: VII Национальный конгресс з біоетики. 30 вересня–2 жовтня 2019 г. Київ, 2019; Цырдя Т. Статус, предмет и проблемное поле социальной биоэтики: методологический анализ. В: Биоэтика. Федеральный научно-практический журнал. Волгоград. 2012, № 1, с. 6-7.
5. Поттер В. Р. Биоэтика: мост в будущее. Київ, 2002, с.9.

6. Поттер В.Р. Глобальная биоэтика: движение культур к более жизненным утопиям с целью выживания. В: Практична філософія. 2004, № 1, с.4.
7. Поттер В.Р. Глобальная биоэтика: движение культур к более жизненным утопиям с целью выживания. В: Практична філософія. 2004, № 1, с.4.
8. Поттер В.Р. Глобальная биоэтика: движение культур к более жизненным утопиям с целью выживания. В: Практична філософія. 2004, № 1, с.13.
9. Поттер В.Р. Глобальная биоэтика: движение культур к более жизненным утопиям с целью выживания. В: Практична філософія. 2004, № 1, с.13.
10. Țirdea T. Bioetica globală în contextul bioeticii sociale: abordare teoretico-metodologică. În: Bioetica: teorii, instrumente, utilitate. Coordonator: Vitalie Ojovanu, Mircea Leabu. Chișinău; București; Cluj-Napoca, 2021, p.30-45; Țirdea T. Bioetică: repere teoretico-metodologice. Chișinău: CEP „Medicina”, 2015, p.43.
11. Țirdea T. Bioetica globală în contextul bioeticii sociale: abordare teoretico-metodologică. În: Bioetica: teorii, instrumente, utilitate. Coordonator: Vitalie Ojovanu, Mircea Leabu. Chișinău; București; Cluj-Napoca, 2021, p. 30-45; Țirdea T. Bioetica: curs de bază. Manual. Chișinău: CEP. „Medicina”, 2017, p.170-171.
12. Țirdea T., Banari I. Methodological and conceptual ambiguities in the interpretation of social bioethics: findings and details. In: VII Национальный конгресс з біоетики. 30 вересня – 2 жовтня 2019 г. Київ, 2019, с.19-20; Țirdea T. The subject, the status and the area of social bioethics problems in non-traditional interpretation. In: VII Национальный конгресс з біоетики. 30 вересня – 2 жовтня 2019 г. – Київ, 2019, с.18-19; Țirdea T. Bioetica: curs de bază. Manual. Chișinău: CEP. „Medicina”, 2017, p.175.
13. Țirdea T. The subject, the status and the area of social bioethics problems in non-traditional interpretation. In: VII Национальный конгресс з біоетики. 30 вересня – 2 жовтня 2019 г. – Київ, 2019, с.18-19; Цырдя Т. Проблема дефиниції соціальної біоетики: методологічні аспекти. В: Актуальні питання сучасної біомедицинської етики та деонтології. Матеріали Науково-практичного семінару 14 жовтня 2011. Київ: НАНУ, 2011, с.40-42.